

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Pedagogická fakulta

Ústav pedagogiky a sociálních studií

Petra Rýznarová

Studijní obor: Pedagogika - veřejná správa

Forma studia: kombinovaná

**VÝCHOVA DĚTÍ V POŽÁRNÍ OCHRANĚ A OCHRANĚ
OBYVATELSTVA V SOUČASNÉ SPOLEČNOSTI**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: doc. PhDr. Libuše Podlahová, Dr.

OLOMOUC 2010

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a použila pouze uvedené zdroje a literaturu.

V Olomouci dne 17.6.2010

.....

Poděkování:

Touto cestou moc děkuji doc. PhDr. Libuši Podlahové, Dr. za trpělivost, cenné rady, podněty a připomínky, které mi jako vedoucí mé bakalářské práce poskytla.

OBSAH

ÚVOD	7
CÍL PRÁCE	8
TEORETICKÁ ČÁST	9
1 Legislativní podpora	10
2 Výuka problematiky ochrany člověka za mimořádných událostí (historie a současnost)	12
3 Formy a způsoby vzdělávání dětí a dospělých v systému požární ochrany a ochrany obyvatelstva, realizované Hasičským záchranným sborem ČR	15
3.1 Výukový program „Výchova dětí v oblasti požární ochrany a ochrany obyvatelstva“	16
3.1.1 Vznik programu	16
3.1.2 Publikace pro vzdělávání v oblasti požární ochrany a ochrany obyvatelstva	17
3.1.3 Příprava aktivistů	18
3.2 Cíle a očekávané výsledky programu	19
3.3 Obecné stanovení cílů vyučování	19
3.4 Realizace výukového programu	21
3.5 Rozdělení úrovně účastníků programu	22
3.5.1 Aktivista	22
3.5.2 Koordinátor	22
3.5.3 Lektor	22
3.6 Působení aktivistů na školách	22
3.7 Základní zásady práce s dětmi v programu	23
3.8 Pedagogické zásady práce s dětmi	24
3.8.1 Pedagogické zásady (didaktické principy)	25

3.9 Další formy vzdělávání v oblasti požární ochrany a ochrany obyvatelstva	28
PRAKTICKÁ ČÁST	30
4 Obsah a náplň programu „Výchova dětí v oblasti požární ochrany a ochrana obyvatelstva	31
4.1 Tématické členění bloků prvního cyklu pro žáky 1. stupně, 1. hodina (podrobná charakteristika jednotlivých témat)	31
4.2 Tématické členění bloků prvního cyklu pro žáky 1. stupně, 2. hodina	42
4.3 Tématické členění bloků prvního cyklu pro žáky 2. stupně, 1. hodina	42
4.4 Tématické členění bloků prvního cyklu pro žáky 2. stupně, 2. hodina	43
4.5. Metodické a propagační materiály	44
5 Doplnkové hry jako podpurný prostředek pro vzdělávání dětí v systému požární ochrany a ochrany obyvatelstva	45
5.1 Vlastní návrh možnosti zpřístupnění informací dětem a dospělým	45
5.2 Ukázka doplnkových her vlastní výroby	47
ZÁVĚR	52
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	53
SEZNAM PŘÍLOH	55
PŘÍLOHA č. 1	
ANOTACE	

„V Kanadě, kde jsme před lety byli u zámořských kolegů na stáži, jsme se seznámili s kolegou, který v rámci své služby vyjížděl během jediného měsíce ke třem událostem, při nichž u požáru přišly o život tři děti. Následkem těchto velmi tragických událostí odešel tento záchranář z přímého výjezdu a začal se intenzivně věnovat tomuto velmi potřebnému vzdělávání.“

Štěpán Mikulka

(spoluautor preventivního programu pro děti)

Úvod

V životě člověka mohou nastat neočekávané mimořádné události, jako jsou živelní pohromy (záplavy a povodně, požáry, vichřice, sesuvy půdy, sněhové laviny, zemětřesení), havárie s únikem nebezpečných látek do životního prostředí (havárie v chemických provozech a skladech, radiační havárie, ropné havárie) a další, které mohou ohrozit životy, zdraví obyvatel a způsobit velké materiální škody. Ke zmírnění následků těchto událostí přispívají zejména legislativní a organizační opatření, která přijímá každý vyspělý stát. Účinně mohou ke zmírnění těchto následků napomoci i samotní občané. Proto je důležité znát možná nebezpečí a chování při vzniku těchto událostí. Umět si poradit, ale i pomoci svým blízkým a ostatním lidem.¹

Je nezbytné, aby informace týkající se těchto oblastí byly běžnou součástí výuky na všech školách, od základních po školy vysoké.

Hasičský záchranný sbor Olomouckého kraje, u kterého již osmým rokem pracuji, se snaží přispět různými činnostmi k osvětě a ke zdokonalení informování obyvatel v soustavě požární ochrany a ochrany člověka za mimořádných událostí.

¹ MARTÍNEK, B., LINHART, P., BALEK, V. aj. *Ochrana člověka za mimořádných událostí*. 2. vyd. Praha : Ministerstvo vnitra-generální ředitelství Hasičského záchranného sboru ČR, 2003. ISBN 80-86640-08-6.

Cíl práce

Téma bakalářské práce „Výchova dětí v požární ochraně a ochraně obyvatelstva v současné společnosti“ jsem si zvolila především z osobního zájmu, jelikož se touto problematikou, se zálibou, zabývám již několik let.

K cílům této bakalářské práce patří upozornění na potřebnost a nutnost vzdělávání v oblasti požární ochrany a ochrany obyvatelstva, a to nejen u dětí, ale také u dospělých. Cílem práce je ale také ukázat, že profesionální a dobrovolní hasiči neplní jen roli záchranářů, ale dokáží účelně a systematicky pracovat i v oblasti vzdělávání.

Nejvýznamnější částí mé práce je podrobný popis a rozbor vzdělávacího programu s názvem „Výchova dětí v oblasti požární ochrany a ochrany obyvatelstva.“ Tento preventivní program je akreditován Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy České republiky. Byl vytvořen před dvanácti lety Hasičským záchranným sborem Moravskoslezského kraje a je postupně rozšiřován do dalších krajů České republiky.

Práce obsahuje také informace o dalších formách a způsobech vzdělávání v této oblasti, včetně ukázek doplňujícího, výchovně vzdělávacího materiálu vlastní výroby.

Moje práce může být také inspirací pedagogům, lektorům a všem, kteří se s touto problematikou, stejně jako já, setkávají.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Legislativní podpora

Zákonem č. 238/2000 Sb., o Hasičském záchranném sboru České republiky a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, byl zřízen Hasičský záchranný sbor České republiky, jehož částí je také Hasičský záchranný sbor Olomouckého kraje.

Současný právní řád České republiky obsahuje nezbytné právní normy, které stanoví ministerstvům a ostatním ústředním správním úřadům, orgánům krajů, obcím a vybraným právníkům a fyzickým osobám konkrétní úkoly v oblasti požární ochrany a ochrany obyvatelstva, kdy **preventivně výchovná činnost** je jednou z jejich důležitých součástí.

Postavení, práva a povinnosti hasičského záchranného sboru, státních orgánů, správních úřadů, orgánů samosprávy, jakož i osob právníků a fyzických na úseku požární ochrany upravují zejména tyto právní předpisy:

a) **Zákon č. 133/1985 Sb., o požární ochraně, ve znění pozdějších předpisů**

- ♦ Z § 26 odst. 2 písm. o) zákona o požární ochraně vyplývá HZS povinnost zabezpečovat preventivně výchovnou, propagační a ediční činnost na úseku požární ochrany.
- ♦ Dle § 29 odst. 1 písm. n) zákona o požární ochraně organizuje obec, v rámci samostatné působnosti, preventivně výchovnou činnost.
- ♦ V souladu s § 75 odst. 1 písm. d) zákona o požární ochraně se na činnostech směřujících k předcházení požárům, zejména pak na preventivně výchovné činnosti mezi občany a mládeží podílejí rovněž občanská sdružení, veřejně prospěšné organizace a jiné orgány a organizace působící na úseku požární ochrany.

b) **Zákon č. 239/2000 Sb., o integrovaném záchranném systému a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů**

- ♦ Z § 25 odst. 1 tohoto zákona vyplývá, že fyzická osoba pobývající na území České republiky má právo na informace o opatřeních

k zabezpečení ochrany obyvatelstva a na poskytnutí instruktáže a školení ke své činnosti při mimořádných událostech.

c) Zákon č. 240/2000 sb., o krizovém řízení a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů (krizový zákon)

- ♦ Dle § 15 odst. 4 písm. c) zákona o krizovém řízení hasičský záchranný sbor seznamuje obce, právnické a fyzické osoby s charakterem možného ohrožení, s připravenými krizovými opatřeními a se způsobem jejich provedení.
- ♦ Dle § 31 odst. 1 zákona o krizovém řízení má fyzická osoba pobývajíc na území České republiky právo na nezbytné informace o připravovaných krizových opatřeních k ochraně jejího života, zdraví a majetku.

d) Zákon č. 241/2000 Sb., o hospodářských opatřeních pro krizové stavy a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů

e) Dle zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), jsou vytvářeny *rámcově vzdělávací programy*, na základě kterých jednotlivé školy tvoří osnovy. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy vydalo dne 29. srpna 2000 pod č.j. 14514/2000-51 Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže, který představuje aktivity ve všech oblastech prevence. Dále vydalo dne 4. března 2003 pod č.j. 12050/2003-22 pokyn k začlenění tematiky ochrany člověka za mimořádných událostí do vzdělávacích programů, z kterého vyplývá povinnost zabezpečit minimální preventivní program v rozsahu 6 hodin ročně pro každý ročník.

2 Výuka problematiky ochrany člověka za mimořádných událostí na školách (historie a současnost) ²

Jednou z forem předávání informací obyvatelstvu je výuka ochrany člověka za mimořádných událostí na základních a středních školách, která prošla řadou změn. V letech 1973 – 1991 se prakticky jednalo o výuku povinného předmětu „**branná výchova**“ (zákon č. 73/1973 Sb., o branné výchově; zrušeno zákonem 217/1991 Sb., o zrušení zákona o branné výchově). Po zrušení tohoto předmětu se problematice ochrany člověka za mimořádných událostí, první pomoci atd. na školách nevěnovala větší pozornost.

Po roce 1989 došlo ke změně pohledu na problematiku civilní ochrany, resp. ochrany obyvatelstva. Pokud do roku 1989 vše řešil stát, v následujících letech, vzhledem k hlubokým společenským změnám, leží velký díl odpovědnosti za ochranu na každém občanovi. Občané mají právo na pomoc státu, ale mají také povinnost a spoluodpovědnost za svoji ochranu. O to více stoupla potřeba připravit občany na zvládání mimořádných událostí a jako nejefektivnější se jevila příprava přímo na školách.

Na základě těchto skutečností připravil koncem roku 1995 tehdejší Hlavní úřad civilní ochrany České republiky ve spolupráci s Výzkumným ústavem pedagogickým v Praze koncem roku 1995 projekt experimentu na vybraných základních a středních školách s cílem ověřit, zda za současných učebních osnov lze některá témata týkající se ochrany člověka za mimořádných situací vyučovat ve vybraných předmětech, aniž by se vytvářel samostatný předmět. Experiment probíhal v letech 1996 – 1997. Na základě experimentu byl vydán Pokyn Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k začlenění tematiky ochrany člověka za mimořádných situací do vzdělávacích programů. K tomu vydalo Ministerstvo vnitra, generální ředitelství Hasičského záchranného sboru ČR pro potřebu učitelů metodickou příručku, která obsahovala podrobnější informace a doporučení k realizaci vzdělávání v předmětné oblasti. O rozvržení témat do výuky jednotlivých předmětů a stanovení konkrétních obsahů vzdělávání v jednotlivých ročnících a předmětech rozhodoval ředitel školy, který rovněž rozhodl o organizaci a formě praktického cvičení.

² *Výuka problematiky ochrany člověka za mimořádných událostí na školách*. Praha: HZS ČR [cit. 2010-03-10]. Přístup z: <<http://www.hzscr.cz/clanek/historie-a-soucasnost.aspx>>

Na základě usnesením vlády ČR ze dne 8. 1. 2003 č. 11, k přehledu vybraných problémů k prioritnímu řešení, které byly identifikovány v průběhu řešení krizové situace vzniklé v důsledku rozsáhlých povodní v srpnu 2002, byl v součinnosti s Ministerstvem vnitra aktualizován stávající pokyn MŠMT (č. j. 12 050/03-22 ze dne 4. března 2003) a dodatkem k učebním dokumentům „**Ochrana člověka za mimořádných událostí**“ (č. j. 13 586/03-22 ze dne 4. března 2003) byly doplněny platné učební texty.

Podstatnou a novou věcí bylo, že podle aktualizovaného pokynu se do učebních dokumentů pro základní, střední a vyšší odborné školy a učebních dokumentů pro speciální školy **zařazuje tematika „Ochrany člověka za mimořádných událostí“ v rozsahu nejméně 6 vyučovacích hodin ročně v každém ročníku**, a to na základě rozhodnutí ředitele samostatně, nebo v rámci souvisejících předmětů podle platných učebních dokumentů.

Cílem uvedeného pokynu je osvojit si tematiku v rozsahu přiměřeném věku žáků zaměřenou na:

- ♦ rozpoznání varovného signálu "VŠEOBECNÁ VÝSTRAHA" a činnost po jeho vyhlášení,
- ♦ používání telefonních linek tísňového volání a dalších komunikačních prostředků,
- ♦ přípravu evakuačního zavazadla,
- ♦ zásady pro opuštění bytu a ohroženého prostoru,
- ♦ činnosti integrovaného záchranného systému a
- ♦ poskytování první pomoci.

Obsah je zaměřen na tematiku ochrany osob před následky:

1. **živelních pohrom**, včetně nezbytných dovedností. Jedná se především o zásady chování při:
 - a) povodni,
 - b) požáru,
 - c) velkých sesuvech půdy,

- d) zemětřesení,
- e) sopečném výbuchu,
- f) atmosférických poruchách,
- g) lavinovém nebezpečí a dalších mimořádných událostech.

2. **úniku nebezpečných látek** do životního prostředí včetně nezbytných dovedností (improvizovaná ochrana osob při úniku radioaktivních, chemických a biologických látek)
3. **použití nebo anonymní hrozby použití výbušniny** nebo nebezpečné látky (činnost po nálezů či obdržení podezřelého předmětu)

K této tématice vydalo Ministerstvo vnitra Hasičského záchranného sboru ČR metodickou příručku pro učitele, výukové filmy pro žáky a zajistilo jejich distribuci do každé základní a střední školy v České republice.

MŠMT v roce 2004 schválilo nové principy v politice pro vzdělávání žáků od tří do devatenácti let, které upravuje zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů.

Oblast ochrany člověka za mimořádných událostí se stala součástí **rámcových vzdělávacích programů pro základní, gymnaziální a střední odborné vzdělávání.**

3 Formy a způsoby vzdělávání dětí a dospělých v systému požární ochrany a ochrany obyvatelstva, realizované Hasičským záchranným sborem ČR

Základním posláním Hasičského záchranného sboru ČR je chránit životy, zdraví obyvatel a majetek před požáry a poskytovat účinnou pomoc při mimořádných událostech. Při plnění svých úkolů spolupracuje se správními úřady, orgány samosprávy, právníckými a fyzickými osobami a dalšími subjekty.

K významným úkolům Hasičského záchranného sboru České republiky patří také prevence a výchova v oblasti požární ochrany a ochrany obyvatelstva.

Vzdělávání, informování a příprava obyvatel na mimořádné události a krizové situace je široký pojem, dotýkající se různých cílových skupin. Jedná se o vzdělávání odborné a široké veřejnosti, školení starostů obcí, výcvik jednotek sborů dobrovolných hasičů, školení právníckých a podnikajících fyzických osob, pedagogů, humanitárních a dobrovolných organizací.

K formám vzdělávání patří bezesporu informace na internetu, tvorba a prezentace výukových a vzdělávacích filmů, videoklipů, různých publikací a příruček, příspěvky na občanském rádiu CB, realizace akcí pro veřejnost se zaměřením na problematiku prevence v požární ochraně a ochraně člověka za mimořádných událostí, branné dny, vědomostní a sportovní soutěže pro školy, apod.

Zásadní a velmi podstatnou formou vzdělávání realizovanou Hasičským záchranným sborem ČR je výchova dětí v požární ochraně a ochraně obyvatelstva, formou výukového a výchovně vzdělávacího programu s názvem „Výchova dětí v oblasti požární ochrany a ochrany obyvatelstva“ na základních školách.

3.1 Výukový program „Výchova dětí v oblasti požární ochrany a ochrany obyvatelstva“

3.1.1 Vznik výukového programu³

Autory myšlenky programu, který vznikl za podpory České asociace hasičských důstojníků v roce 1996, jsou Bohdan a Štěpán Mikulkovi, toho času příslušníci HZS Bruntál (nyní Hasičský záchranný sbor Moravskoslezského kraje, Územní odbor Bruntál).

Do roku 1998 probíhalo jeho zkušební ověřování na základních a speciálních školách a také se vytvářela metodika práce s dětmi. Po roce 1998 byl program postupně šířen v bruntálském regionu a následně do dalších oblastí České republiky. Od roku 2001 je oficiálním realizátorem programu nezisková organizace Citadela, o.s. Bruntál.

Počátečním impulsem pro vznik celého programu se bezpochyby stala stáž bratrů Mikulkových v kanadských městech Ancasteru a Kanatě, ze které si přivezli obrovské množství poznatků a především inspiraci.

Hasiči v Kanadě mají velkou prestiž. Hasiče tam potkáte téměř všude. Na nejrůznějších společenských a dobročinných akcích, ve školách, na stránkách časopisů, v televizních seriálech atd. Dalmatinského psa - symbol hasičů celého světa, je vidět v nejrůznějších obchodech i jinde na veřejnosti. Konkrétně v Ottawě má dokonce i své jméno. Říkají mu "Sparky" a znají ho hlavně ti nejmenší. Mohou si s ním dokonce popovídat na školních chodbách. "Chodí" si totiž s dětmi povídat o požární prevenci.

Asi metr a půl vysoký, plyšový dalmatinský pes s hasičskou přilbou, jezdí po školních chodbách a povídá si s dětmi. Je na dálkové ovládání a má v sobě zařízení, pomocí něhož je řízen na dohled stojícím hasičem. Ten pak odpovídá ochotně a hlavně "odborně", dětem na nejrůznější otázky. Děti se dozví např., jak se chovat při požáru a jak ho správně ohlásit, či jak požáru v domácnostech předcházet.

Děti však prý často svěří Sparkymu nejrůznější tajemství a touto cestou byly v Kanadě náhodně objeveny i problémy z úplně odlišných oblastí, než je požární prevence. Berou ho totiž spíše jako svého kamaráda a Sparky už díky tomu v Ottawě

³ *Historie programu.* Citadela Bruntál, [cit. 2010-03-27].
Přístup z: <<http://www.hasik.cz/history.html>>

slaví úspěchy. Děti např. nezneužívají vyhrazených telefonních čísel v takové míře jako dřív a dokonce už několikrát ohlásily opravdový požár.

3.1.2. Publikace pro vzdělávání v oblasti požární ochrany a ochrany obyvatelstva⁴

Předpokládáný systém požární prevence a ochrany obyvatelstva je programem s mnohaletou ověřenou efektivitou působení na děti s řadou dostupných evaluačních nástrojů. Vzhledem k ověřené efektivitě a skutečnosti, že úkolem HZS je i preventivně výchovná činnost (dále jen „PVČ“), byl v roce 2005 tento program využit ke zpracování „Koncepte preventivně výchovné činnosti HZS Moravskoslezského kraje - Vzdělávání žáků základních škol v oblasti požární ochrany a ochrany obyvatelstva“. V roce 2007 vzniká obdobná koncepce i v kraji Olomouckém a na přelomu roku 2007/2008 v kraji Jihomoravském, kde bylo provedeno pilotní ověření funkčnosti programu jako příprava na jeho plné spuštění v úvodu roku 2008. V roce 2009 se stává partnerem programu HZS Zlínského kraje a v roce 2010 také HZS Středočeského kraje.

Realizátoři a lektori vzdělávacího programu jsou autory publikace „Výchova dětí v oblasti požární ochrany“ - příručka pro učitele základních škol a „Výchova a prevence v oblasti požární ochrany“ - příručka pro učitele středních škol, vydaných Ministerstvem vnitra, Generálním ředitelstvím Hasičského záchranného sboru ČR pro potřeby Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR (dále jen „MŠMT“), která svými tématy a metodikou kontinuálně navazuje na preventivně výchovnou činnost realizovanou prostřednictvím příslušníků HZS a jednotek sborů dobrovolných hasičů.

V roce 2007 (revidované vydání v roce 2008 a 2009) potom vznikla publikace zcela nová s názvem "Výchova dětí v oblasti požární ochrany a ochrany obyvatelstva", vydaná o.s. Citadela Bruntál ve spolupráci s HZS Moravskoslezského kraje, která reaguje na změnu metodiky výcviku instruktorů rozšířením tematiky o velice důležitou oblast ochrany obyvatelstva.

⁴ *Projekt programu.* Citadela Bruntál, [cit. 2010-03-27].
Přístup z: <<http://www.hasik.cz/projekt.html>>

Podpurným materiálem pro oblast výchovy dětí v systému požární ochrany a ochrany obyvatelstva nejsou jen výše uvedené publikace. Ucelený přehled všech vydaných publikací uvádí Generální ředitelství Hasičského záchranného sboru ČR na svých oficiálních webových stránkách.

3.1.3 Příprava aktivistů⁵

Úvodní fází výchovně vzdělávacího a preventivního programu " Výchova dětí v oblasti požární ochrany a ochrany obyvatelstva" je odborný výcvik pro příslušníky Hasičského záchranného sboru ČR a členy jednotek sborů dobrovolných hasičů obcí , kteří tak jsou odborně vyškoleni pro práci aktivistů PVČ a připraveni pro práci na školách. Výcvik je realizován formou třídního intenzivního metodického kursu a následně, formou dvoudenního supervizního semináře, který poslouží pro výměnu nově získaných zkušeností apod. Doba mezi úvodním a následným kurzem je zhruba čtyři až šest týdnů, kdy si účastníci vyzkouší nabyté znalosti přímo s konkrétním kolektivem dětí ve škole.

Kromě základních teoretických vědomostí je při koncipování výcviku položen důraz na rozvoj komunikačních schopností, ale i na využití interaktivních technik při práci s dětmi. Není cílem učit nové aktivisty pouze předávat informace. Důležité je současně naučit aktivisty hovořit s dětmi o věcech, které je zajímají a v průběhu těchto diskusí otevírat různá témata týkající se požární ochrany a ochrany obyvatelstva.

Dvojice aktivistů poté působí v třídních kolektivech na škole a realizuje vzdělávací bloky dle dané metodiky a schématu výuky se stejnou skupinou dětí na základních, speciálních školách i ve třídě víceletého gymnázia, což umožňuje navázání bližšího kontaktu a překonání komunikačních bariér. Podstatou preventivního programu je vzájemná důvěra a neustálá komunikace mezi přednášejícími aktivisty a dětmi. V průběhu celého programu přednášející směřují k vytvoření kamarádké atmosféry, pomocí níž se pak děti stávají jeho aktivní součástí. Velký důraz je kladen na maximální využití didaktických pomůcek a propagačních materiálů, jako drobných odměn pro děti. Tyto materiály jsou

⁵ *Projekt programu*. Citadela Bruntál, [cit. 2010-03-27].
Přístup z < <http://www.hasik.cz/index.html> >

součástí balíčku, který si každá dvojice z kurzu odnese. Zmíněné materiály, dětmi přinesené domů, poslouží zároveň jako zdroj informací pro rodiče, kteří se tímto také nepřímo zapojí do výukového programu.

3.2 Cíle a očekávané výsledky programu

Cílem programu „Výchova dětí v oblasti požární ochrany a ochrany obyvatelstva“ je předat dětem ve dvou věkových rovinách školního života důležité informace z oblasti prevence před mimořádnými událostmi. Prostřednictvím výukových besed a propagačních materiálů vzbudit v dětech vztah k dané problematice, naučit je, jak mimořádným událostem předcházet, základním principům ochrany a chování v případě vzniku mimořádné události. V optimálním případě dojde k předání informací pomocí výukových besed a propagačních materiálů přes děti i na rodiče.

Jak ukazují zkušenosti ze zahraničí, výsledky nelze očekávat okamžitě. V případě dobře fungujícího systému však lze touto včasnou prevencí předejít a snížit procento mimořádných událostí způsobených dětmi a jejich zranění při nich. Zkušenosti získané a osvojené v rámci tohoto programu mohou pak úspěšně využít děti i v jejich dospělém životě.

3.3 Obecné stanovení cílů vyučování⁶

Výukový cíl chápeme jako zamýšlené změny v učení a rozvoji žáka (ve vědomostech, dovednostech, vlastnostech, hodnotových orientacích, osobnostním a sociálním rozvoji jedince), kterých má být dosaženo výukou. Jde tedy o předpokládaný výsledek výuky, k němuž směřují žáci v součinnosti s učitelem.

Cíle výuky bývají většinou popisovány a rozpracovány:

- ♦ **z hlediska institucí, které výuku zajišťují** (jiné cíle mají základní, jiné střední školy, jinak formulují cíle např. tzv. alternativní školy);

⁶ KASÍKOVÁ, H., VALIŠOVÁ, A. aj. *Pedagogika pro učitele*. 1. vyd. Praha : Grada Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-1734-0.

- ♦ **z hlediska věcného a obsahového** (jde o cíle vyučovacích předmětů v učebních osnovách);
- ♦ **z hlediska časového** (cíle dlouhodobé, krátkodobé, tj. pro celou školní docházku nebo jen jednu vyučovací hodinu);
- ♦ **z hlediska subjektů, které se budou podílet na jejich naplnění** (učitelský sbor, jeden učitel, žáci ve třídě, jeden konkrétní žák, atd.)

Výukové cíle se mohou vztahovat k celé osobnosti žáka. Učitel přemýšlí o formulaci cílů ve vztahu k různým osobnostním oblastem žáka, a podle toho pak můžeme formulovat:

- ♦ **kognitivní cíle** (zaměřené na rozvoj poznávacích procesů),
- ♦ **afektivní cíle** (zaměřené na utváření postojů, hodnotových orientací: někdy jsou označovány jako cíle výchovné),
- ♦ **psychomotorické cíle** (zaměřené na činnosti vyžadující nervosvalovou koordinaci).

V reálné výuce by se tyto cíle měly podmiňovat, vzájemně doplňovat. Pohled do školní praxe však velmi často ukazuje, že zejména afektivní cíle jsou – přes značné proklamace – upozaděny. Zejména nové podněty humanistické pedagogiky upozorňují na důležitost těchto cílů, na nutnost překonat jednostranný zřetel ke kognitivním cílům, především orientovaným k jednotlivým znalostem.

3.4 Realizace výukového programu

Program „Výchova dětí v oblasti požární ochrany a ochrany obyvatelstva“ je směřován cíleně na žáky základních škol tak, aby se pokud možno ke každému dítěti dostaly informace o tom, jak předcházet mimořádným událostem a jak se v případě takové mimořádné události chovat.

Je žádoucí, aby bylo první seznámení s probíranou problematikou provedeno co nejdříve. Ze zkušeností vyplývá, že žáci 1. tříd se ještě ve školním prostředí dostatečně neorientují, ale žáci 2. tříd již ztratili počáteční ostych, se kterým se potýkali při zahájení školní docházky. Z tohoto důvodu jsou žáci 2. tříd schopni mnohem lépe vnímat základní informace z oblasti prevence před mimořádnými událostmi. Na základě zkušeností s aplikací programu na základních školách byl proto 2. ročník vyhodnocen jako nejmladší věková skupina se schopností soustředit se v požadovaném čase na předkládané informace z oblasti prevence před mimořádnými událostmi. Tento stav trvá po celý první stupeň školní docházky. První část programu je tedy zpracována s ohledem na schopnosti dětí tohoto věku a je možno ji užít prakticky beze změny od druhé až po pátou třídu. Nejvhodnější je, aby aktivista navštívil děti hned ve druhé třídě. Následné opakování témat pro první stupeň v 3. až 5. třídě zůstává dále na učitelích, kteří mají od roku 2005 k dispozici příručky a průvodní videokazety.

Žáci na druhém stupni jsou fyzicky a psychicky daleko vyspělejší a jsou tedy schopni zvládnout složitější témata jako je zdravotní výchova, použití přenosných hasicích přístrojů a chování při úniku nebezpečných látek. Na druhém stupni navštíví aktivisté danou třídu podruhé a výuku rozšíří. Je vhodné, aby aktivisté navštívili podruhé děti hned v šesté třídě, neboť zvládnutí kolektivu dětí ve vyšším věku je náročnější. Také v dalších ročnících druhého stupně základní školy je pak na učitelích opakování příslušných témat s využitím příruček a průvodních videokazet.

Na speciálních školách je nutné volit návštěvu školy individuálně s ohledem na psychologickou vyspělost dětí. Z praxe vyplývá, že je vhodné navštívit vždy děti o třídu výš (3. a 7. třída).

3.5 Rozdělení úrovně účastníků v programu

3.5.1 Aktivista

V popisovaném programu působí tzv. aktivisté, kteří provádějí besedy na školách.

Aktivista po dvou letech působení může provádět besedy i na některých speciálních školách např. se sluchově či zrakově postiženými dětmi, kdy je vyžadována velmi úzká spolupráce s vyučujícím personálem. Optimální je, pokud je aktivista absolventem kurzu speciální pedagogiky.

3.5.2 Koordinátor

Koordinátory jsou určení příslušníci odboru ochrany obyvatelstva a krizového řízení na krajském ředitelství a oddělení ochrany obyvatelstva a krizového a havarijního plánování na jednotlivých územních odborech HZS Olomouckého kraje, kteří mají preventivně výchovnou činnost v náplni práce. Tito příslušníci koordinují činnost dvojic aktivistů a zároveň působí jako supervize tak, aby byla dodržována zpracovaná metodika programu a tím zůstala zachována vysoká kvalita. Dále vedou celkový přehled o prováděných besedách a budou v kontaktu s jednotlivými základními školami zařazenými do programu.

Dle možností budou i nadále provádět besedy v programu „Výchova dětí v oblasti požární ochrany a ochrany obyvatelstva“ na vybraných školách.

3.5.3 Lektor

Jako lektoři mohou být vyškoleni vybraní koordinátoři a aktivisté s minimálně dvouletou praxí v programu. Lektoři provádějí školení nových aktivistů programu „Výchova dětí v oblasti požární ochrany a ochrany obyvatelstva“.

3.6 Působení aktivistů na školách

Dvojice aktivistů působí v třídních kolektivech na škole a realizuje vzdělávací bloky dle dané metodiky a schématu výuky se stejnou skupinou dětí na základních školách (příp. speciální škole nebo ve třídě víceletého gymnázia), což umožňuje navázání bližšího kontaktu, vzájemné důvěry a překonání komunikačních bariér.

V průběhu celého programu přednášející směřují k vytvoření přátelské atmosféry, pomocí níž se pak děti stávají jeho aktivní součástí. Tomu napomáhá zejména množství dotazů ze strany přednášejících i dětí, ale také řada drobných her a jednoduchých scének, jež provází zejména první část výuky. Důraz je kladen na použití maximálně názorných pomůcek a využití propagačních materiálů. Tyto materiály, dětmi přinesené domů, poslouží zároveň jako zdroj informací pro rodiče, kteří se tímto také nepřímo zapojí do výukového programu.

Působení aktivistů na školách zajišťují koordinátoři po domluvě s jednotlivými aktivisty, tak aby při jedné návštěvě školy byly besedy provedeny ve druhých i v šestých třídách. Záleží však na konkrétních podmínkách školy.

3.7 Základní zásady práce s dětmi v programu

Hlavní metodou vzdělávacích bloků je diskuse. Aktivisté se snaží dojít u všech vzdělávacích lekcí k pozitivnímu závěru (nabídka pozitivních alternativ).

Nezbytná je realizace jednotlivých bloků vždy jen ve skupinách třídního kolektivu. Nedoporučuje se spojovat třídní kolektivy ani v případech, kdy jsou skupiny menší. Při sloučení více třídních kolektivů je skupinová dynamika třídy narušena a prostor pro účinnou prevenci se zmenšuje.

Je vhodné realizovat vzdělávací akce v místnosti "bez lavic". Odstranění lavic napomůže změnit situaci charakteristickou pro školské vzdělávání a umožní co nejpřirozenější projev žáků. Průběh bloků je doplňován neverbálními technikami, cvičením, využitím audiovizuální techniky, atd.

Jednotlivé bloky by měly probíhat bez přítomnosti učitele, aby byl vytvořen větší prostor k volnému projevu dětí a otevřené diskusi. Učitelé mohou být případně zváni na počátky jednotlivých bloků, aby se mohli seznámit se stylem a náplní práce.

Pokud chceme, aby zmiňovaný program byl efektivní a chceme, aby výchovně vzdělávací působení bylo účinné a úspěšné, je třeba, abychom dodržovali základní pedagogické zásady.

3.8 Pedagogické zásady práce s dětmi ⁷

Jedná se o zásady založené na bázi psychologické, které jsou základem efektivního učení a působení učitele, rodičů, školy a vůbec všech vychovatelů. Tyto zásady by měl každý učitel a vychovatel nejen znát, ale hlavně dodržovat a neustále podle nich korigovat své myšlení a chování vůči žákům.

Pedagogické zásady se v historickém průběhu výchovy vyvíjely. Každá epocha či pedagogický směr preferuje určitý okruh zásad. V antice se kladl důraz na soustavnost a aktivnost, v renesanci na samostatnost a názornost, v osvícenství na harmonii, systematičnost, individualismus a subjektivismus. Reformní pedagogika počátků 20. století zdůrazňovala aktivnost, samostatnost, názornost, spojení s praxí, individuálnost a přiměřenost. Současná existenciální pedagogika zdůrazňuje zásadu emocionálnosti, postmoderní pedagogika pluralitu a toleranci. Pro českou tradici má velký význam Komenského pojetí zásad ze 17. století, které je s drobnými přesuny chápání některých zásad platné až dodnes. Preference zásad, jak bylo naznačeno, souvisí s vnímáním světa v určité dějinné epoše.

Pedagogické zásady vznikaly na základě zkušenosti, jejich platnost byla ověřena výchovně-vzdělávací praxí. Některé ze zásad jsou podložitelné např. psychologickými či fyziologickými výzkumy, ovšem nutné komplexní ověření zásad empirickým výzkumem dosud nebylo provedeno.

Důvodem vzniku těchto zásad a jejich neustálého promýšlení a vylepšování je skutečnost, že každý učitel a vychovatel chce vědět, jak nejlépe při výchově a vzdělávání postupovat. Pedagogické zásady nejsou samozřejmě odpovědí na veškeré otázky tohoto druhu, ale rozhodně ukazují základní požadavky, kterých je vhodné se držet. Proto postupujme, učme a vychovávejme..

⁷ VLČKOVÁ, K. *Pedagogické zásady*. [cit. 2010-04-15]. Přístup z: <http://is.muni.cz/elportal/estud/lf/ps05/mpmp071/ped_zasady.pdf>

3.8.1 Pedagogické zásady (didaktické principy)

1. Princip cílevědomosti - jasně stanovit konečné a dílčí cíle výchovně vzdělávací činnosti, tyto cíle dostatečně zdůvodnit a přiměřeně je objasnit vychovávanému jedinci či skupině.⁸

- ♦ Např. stanovení cíle pro vyučovací hodinu. V případě realizace uvedeného programu to znamená, že žáci budou znát čísla linek tísňového volání. Způsob, jakým zavolat na tyto linky o pomoc. Budou vědět, proč na tato čísla nesmí volat z legrace, apod.

2. Princip soustavnosti (systematičnosti) - rozumíme jím požadavek, aby veškeré výchovné podněty byly uspořádány do systému, který umožní jejich osvojování v logickém pořádku; požadavek, aby jak pedagogovo působení, tak i činnosti vychovávaného byly co nejsoustavnější.⁹

- ♦ Např. ukázka činnosti uhašení počínajícího požáru by měla být rozčleněna na jednotlivé kroky, které na sebe logicky musí navazovat, aby žák činnost zvládl.

3. Princip aktivity - znamená, aby byl vychovávaný jedinec při výuce co nejaktivnější, tzn. aktivizovat jeho poznávací, citové a volní procesy (zajistit jeho aktivní pozorování skutečnosti, promyšlení látky apod.); soustavně se opírat o zájem jedince a stimulovat ho vhodnou motivací; soustavně ho vést k aplikaci a k praktickému využívání získaných vědomostí a dovedností.

- ♦ Aktivovat žáky otázkami, hrou apod.¹⁰
- ♦ Např.: „Kdo z vás děti ví, jaký je rozdíl mezi dobrým a zlým ohněm? Proč se na obrázku jeden oheň mračí a ten druhý usmívá?“

^{8 9 10} JŮVA, V. sen. & jun. *Úvod do pedagogiky*. Brno : Paido, 1997. ISBN 80-85931-39-7.

4. Princip názornosti - rozumíme jím požadavek vycházet ze smyslového nazírání předmětů, opírat se o dosavadní představy a zkušenosti jedince a současně systematicky rozvíjet jeho vnímání, pozorování a fantazii.

- ♦ Např. názorně ukázky (obrázky, videoklipy, vyučující sám názorně předvede..)¹¹
- ♦ Při ukázce, jak bychom se zachovali, kdyby u nás doma vznikl požár. Vyučující nejprve sám předvede, jak se zachovat. Můžeme doplnit zpracovanou kreslenou animací z DVD. Žáci následně předvedou ukázkou také.

5. Princip uvědomělosti - rozumíme jím požadavek, aby jedinec probírané látky a kladeným nárokům plně porozuměl.

- ♦ Zjistíme to např. tak, že žák sám klade otázky k probírané látce a přitom používá např. odborné termíny apod.¹²

6. Princip trvalosti - vyžaduje, aby jednou osvojené vědomosti, dovednosti a postoje se staly trvalým majetkem jedince.

- ♦ To znamená, že by si člověk měl uchovat dlouhodobě vědomosti a dovednosti. Princip trvalosti nabude svého poslání, když žáci budou soustavně opakovat, procvičovat.¹³
- ♦ Preventivní program „Výchova dětí v oblasti požární ochrany a ochrany obyvatelstva“ je postaven především jako pomoc školám při výuce této problematiky. Opakování a procvičování s dětmi by dále měli zajistit vyučující ve škole.

^{11 12 13} JÚVA, V. sen. & jun. *Úvod do pedagogiky*. Brno : Paido, 1997. ISBN 80-85931-39-7.

7. **Princip přiměřenosti** - požaduje, aby obsah, formy a metody výuky byly v souladu s věkovou vyspělostí a s dosavadní úrovní (tj. dosavadními znalostmi a schopnostmi) jedince.¹⁴

- ♦ Věková přiměřenost je při realizaci programu nezbytná. Obsah témat je žákům věkově přizpůsoben.

8. **Princip emocionálnosti** - rozumíme jím požadavek probouzet ve výchovně vzdělávacím procesu citové prožitky jedince, opírat se o ně a udržovat trvale radostnou atmosféru ve třídě.¹⁵

9. **Princip jednotnosti výchovného působení** - úspěšná výchova předpokládá jednotu v požadavcích i v přístupech všech učitelů a vychovatelů, s nimiž se jedinec setkává.¹⁶

¹⁴ ¹⁵ ¹⁶ JŮVA, V. sen. & jun. *Úvod do pedagogiky*. Brno : Paido, 1997. ISBN 80-85931-39-7.

3.9 Další formy vzdělávání v oblasti požární ochrany a ochrany obyvatelstva

Na děti nestačí působit pouze formou výukových přednášek. Mezi další důležité formy výuky lze zařadit propagační akce jako dny otevřených dveří na hasičských stanicích, ukázky práce hasičů doplněné o doprovodné hry a soutěže s hasičskou tematikou, branné dny na školách, dny integrovaného záchranného systému pořádané ve spolupráci s obecními a městskými úřady, vědomostní a sportovní soutěže, výtvarná soutěž „Hasiči očima dětí“, která vrcholí vždy slavnostním předáváním cen autorům vítězných prací.

Důležitou roli v diskutované oblasti jsou média (tisk, rozhlas, televize a internet), která je možné využít nejen pro předání nových informací, ale i pro propagaci pořádaných akcí a soutěží. Významnou oblastí jsou i aktivity na středních a vysokých školách, kde se pořádají přednášky pro žáky a školení pedagogického sboru.

Příkladem dalšího způsobu vzdělávání dětí Hasičským záchranným sborem Olomouckého kraje byl např. branný den na Základní škole v Bludově v roce 2009.

HZS Olomouckého kraje, Územní odbor Sever v Šumperku si připravil celkem tři stanoviště. Na prvním se děti dozvěděly informace především o technickém vybavení a výstroji hasičů. Druhé pracoviště bylo podobné brannému závodu. Po překonání překážek žáci pokračovali v mírném terénu hledáním schovaných lístků s písmeny. Výsledkem byla, po shromáždění a sestavení všech písmen, otázka, na kterou žáci odpovídali. Děti s nadšením a někdy i s vypětím všech sil plnily připravené úkoly.

Třetí stanoviště bylo víceméně teoretické. Na připraveném testu se děti pokoušely odpovědět na otázky týkající se zásad rozdělávání ohně v přírodě, jaká jsou čísla tísňových linek nebo jak reagovat, v případě, že by na nás začalo hořet oblečení. U všech stanovišť děti dostaly po zásluze sladké odměny a propagační materiály.

Obr. 1. Foto z branného dne na ZŠ v Bludově

Obr. 2. Foto z branného dne na ZŠ v Bludově

Obr. 3. Foto z branného dne na ZŠ v Bludově

PRAKTICKÁ ČÁST

4 Obsah a náplň programu „Výchova dětí v oblasti požární ochrany a ochrany obyvatelstva“

V následující praktické (metodické) části bakalářské práce je charakterizován obsah a náplň témat programu. Témata jsou rozdělena do jednotlivých bloků. **Pro názornost je popsána a podrobně vysvětlena náplň jedné vyučovací hodiny pro žáky prvního stupně.** Pro žáky druhého stupně, respektive pro žáky šestých ročníků, je program koncipován obdobně, je však rozšířen a uzpůsoben dané věkové skupině.

Jednotlivá témata autorů programu, doplňuji svými vlastními poznatky a zkušenostmi z osmileté praxe při realizaci tohoto výchovně vzdělávacího programu na základních školách.

4.1 Tématické členění bloků prvního cyklu pro žáky 1. stupně ZŠ, první hodina (podrobná charakteristika jednotlivých témat)¹⁷

První hodina - cca 45 min.	
BLOK 1	a) Úvod b) Kdo to jsou hasiči, co je jejich práce? c) Jak poznáte hasiče? Ukázka zásahové obleku a promlouvání na děti s maskou dýchacího přístroje
BLOK 2	a) Co je to bezplatná telefonní linka tísňového volání? b) V čem spočívá nebezpečí zneužití tísňových telefonních čísel, jak správně nahlásit požár? c) Hasiči jedoucí k zásahu a děti na silnici
BLOK 3	a) Který oheň je „dobrý“ a který „zlý“? b) Nalezené zápalky a „hra“ s nimi c) Co dělat, když na mě hoří oblečení? Jaké jsou základní zásady první pomoci při jednoduchých popáleninách?

¹⁷ HORÁČEK, J. *Koncepce preventivně výchovné činnosti*. Olomouc : Hasičský záchranný sbor Olomouckého kraje, 2007.

PRVNÍ HODINA¹⁸

Ročník: 1. stupeň ZŠ

Prostor: třída, školní družina

***Základní pomůcky a materiál:** notebook, dataprojektor, promítací plátno, výuková prezentace pro žáky 1. stupně ZŠ, odměny pro děti - propagačně vzdělávací materiály a bonbóny, zásahový oblek, přilba, kompletní dýchací přístroj, zápalky nebo zapalovač, dva mobilní telefony (mohou být i atrapy), deka.*

BLOK 1

a) Úvod

Dvojice aktivistů se vždy na úvod žákům představí a zeptá se jich, zda vědí, kdo za nimi přijel na návštěvu a vysvětlí jim, o čem si s nimi budou povídat. Je důležité si také hned v úvodu domluvit se žáky základní pravidla hodiny (přihlásit se, apod.).

Představíme i plyšového „kamaráda dráčka Hasíka“, kterého jsme vzali s sebou. V případě, že jej nemáme k dispozici, promítneme dráčka alespoň na obrázku. Dětem můžeme například říct, že tento náš kamarád nás bude, po celou dobu povídání, poslouchat a dávat nám různé otázky.

b) Kdo to jsou hasiči, co je jejich práce?

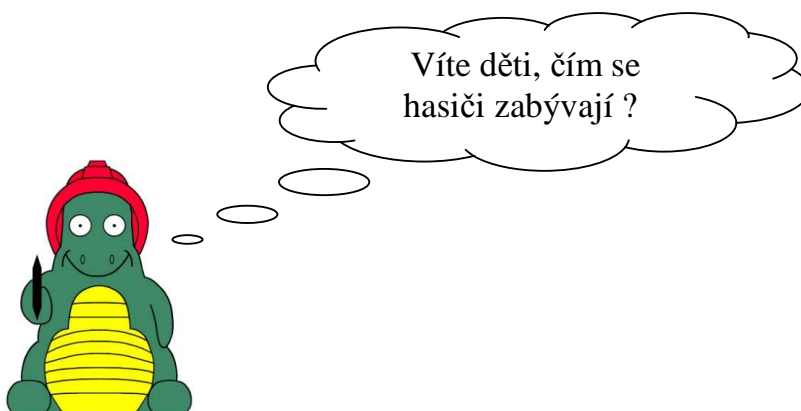
Zeptáme se dětí, kde již zasahující hasiče viděly. Zda v reálném životě nebo třeba ve filmu. Necháme děti volně vyprávět.

¹⁸ MIKULKA, B., MIKULKA, Š., PIŇOS, M. *Výchova dětí v oblasti požární ochrany a ochrany obyvatelstva*. 1. vyd. Bruntál : Citadela, 2007.

Je nutné počítat s tím, že zejména u žáků druhých ročníků tato úvodní část často zabere větší množství času. Děti tohoto věku velmi rádi vyprávějí o zážitcích, které se jim přihodily.

Navazující otázkou pro děti bude, jestli už hasiče někdy potřebovaly, nebo zda už hasiči u někoho zasahovali. Tímto způsobem získáme přibližný přehled o tom, co děti o hasičích samy ví. Současně zjistíme, které informace je třeba dětem upřesnit nebo rozšířit.

Následuje otázka, zda děti vědí, čím se hasiči zabývají, kde zachraňují a pomáhají. Otázku jim může například „položít“ dráček „Hasík“ na obrázku. Děti se hlásí a za správnou odpověď dostávají odměnu v podobě sladkosti.

Obr. 4. Ukázka z výukové prezentace pro děti

Dětem také v této části hodiny vysvětlíme rozdíl mezi profesionálním a dobrovolným hasičem. Otázkami se od dětí dozvíme, zda vědí, že profesionální hasiči jsou připraveni na zásah ve dne i v noci, o prázdninách, o svátcích, apod.

b) *Jak poznáte hasiče? Ukázka zásahové obleku a promlouvání na děti s maskou dýchacího přístroje*

Pokusíme se svými slovy dětem popsat hasiče, jaké nosí oblečení a vybavení, jakou používají techniku. Pokud máme možnost, využijeme při tom zásahový oděv

a dýchací přístroj a vše rovnou ukazujeme na svém kolegovi. Můžete také hasiče společně kreslit přímo na tabuli.

Opět se nejdříve dětí zeptáme, jak a podle čeho poznají hasiče. Až následně s dětmi toto téma doplníme.

Tip: Jeden z instruktorů s nasazeným dýchacím přístrojem, a to včetně masky, pak chodí pomalu mezi dětmi a šetrně na ně promlouvá. Děti by se měly pokusit rozumět tomu, co se jim skrze masku snaží říci, vystrojeného hasiče si „osahat“, případně si některou součást jeho výstroje vyzkoušet.

Předpokládaný výsledek výuky v bloku 1:

- ◆ *Dítě umí vysvětlit, proč oheň není hračkou pro děti.*
- ◆ *Dítě ví, že hasiči nás chtějí naučit, jak požáru předcházet a jak se správně při požáru chovat.*
- ◆ *Dítě ví, že hasiči nehasí pouze požáry, ale mohou mu pomoci i v mnoha jiných případech.*
- ◆ *Dítě nemá strach z vybavení a výstroje zásahových hasičů (přilba, maska dýchacího přístroje).*
- ◆ *Dítě pozvolna získává důvěru nejen k hasičům, ale ze strany hasičů je také průběžně podporována důvěra k vyučujícím.*

BLOK 2

a) Co je to bezplatná telefonní linka tísňového volání?

Vysvětlíme si s dětmi významy slov „tíseň“ a „nouze“ a zeptáme se jich, jestli znají nějaké telefonní číslo, pomocí něhož by v případě tísně (nouze) mohly

přivolat potřebnou pomoc. Zdůrazníme, že telefonické nahlášení události je nejrychlejší způsob, kterým je možno přivolat pomoc a naučíme děti z paměti tato tísňová telefonní čísla.

Děti upozorníme, že výše zmíněná telefonní čísla jsou funkční nepřetržitě, a že při volání na tísňová telefonní čísla z telefonní budky, soukromého pevného telefonního přístroje nebo mobilního telefonu nepotřebuje volající ani peníze, telefonní kartu ani kredit.

Pro lepší zapamatování čísel tísňového volání můžeme využít následujících pomůcek:

Obr. 5. Ukázka z výukové prezentace pro děti

Nula nám připomíná hasičskou hadici nebo rybník

Pětka nám připomíná značku pro vozíčkáře

Osmička nám připomíná policejní pouta

číslo tísňového volání může být např. jednoduchá rovnice $1 + 1 = 2$

b) V čem spočívá nebezpečí zneužití tísňových telefonních čísel, jak správně nahlásit požár?

Zeptáme se dětí, jestli už k hasičům (nebo na některé jiné tísňové telefonní číslo), ať už vážně nebo z legrace, telefonovaly. Měli bychom společně dojít k tomu, že na všechna tato telefonní čísla se volá pouze v případě opravdové potřeby (nouze, tísně), nikoli z „legrace“.

S dětmi si vysvětlíme, co může způsobit takové volání z legrace.

- ♦ *Blokování bezplatné telefonní linky tísňového volání.*
- ♦ *Možnost prodloužení dojezdových časů v případě nahlášení neexistující události.*

Metodou řízené diskuze nebo rozhovoru se pokusíme děti vést tak, aby samy přišly na to, co všechno je nutno říci hasičům do telefonu, aby včas požár našli a co nejrychleji ho uhasili. Jednotlivé body průběžně píšeme např. na tabuli nebo promítáme pomocí dataprojektoru.

Výsledkem naší kolektivní práce by mělo být sestavení této „pomocné osnovy“ správného nahlášení požáru:

- 1. Co se stalo?*
- 2. Kde se to stalo? (Vždy plnou adresu včetně města)*
- 3. Kdo a odkud volá?*

Následně si vše vyzkoušíme v praxi, nejlépe metodou následující scénky:

Aktivista (později některý ze žáků) ztvární roli hasičského operačního důstojníka a s mobilním telefonem v ruce bude přijímat telefonáty jednotlivých žáků např. slovy: „Hasiči Olomouc, co si přejete?“

Na závěr děti upozorníme na možnost dalších dotazů ze strany hasičského operačního důstojníka např.: „Ve kterém patře hoří?“; „Nevíš jestli jsou uvnitř nějakí lidé?“; „Ty jsi přímo v domě, ve kterém hoří?“; atd.

Obr. 6. Realizace programu se žáky 2. ročníku na základní škole

Obr. 7. Děti při ukázce volání na tísňovou linku

c) Hasiči jedoucí k zásahu a děti na silnici

Zeptáme se dětí, jestli ví, proč vozidla jedoucí k zásahům (hasičské, policejní i sanitní vozy) „houkají“ a mají zapnuty majáky. Dále dětem vysvětlíme skutečnost, že „houkající“ hasičská vozidla jedou, na rozdíl od ostatních vozidel projíždějících městem, ještě mnohem rychleji a že jsou také mnohem těžší, čímž se odpovídajícím způsobem prodlužuje jejich brzdná dráha.

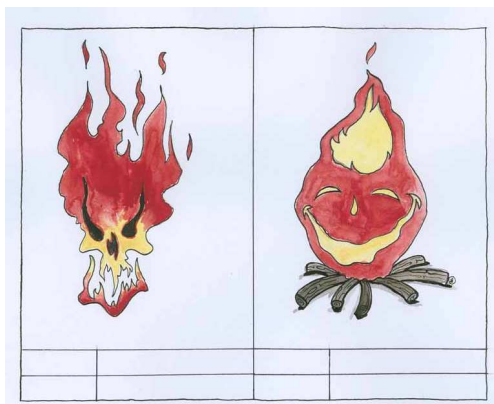
Předpokládaný výsledek výuky v bloku 2:

- ◆ *Dítě dokáže vyjádřit vlastními slovy pojem „bezplatná telefonní linka tísňového volání“ a ví, že tato funguje nepřetržitě.*
- ◆ *Dítě umí správně přiřadit tísňová telefonní čísla k příslušným složkám integrovaného záchranného systému.*
- ◆ *Dítě zná z paměti a dokáže použít „pomocnou osnovu“ pro nahlášení požáru.*
- ◆ *Dítě ví, že použití telefonu je zpravidla nejrychlejší způsob, jak přivolat pomoc.*
- ◆ *Dítě umí zdůvodnit, proč je tzv. „falešné volání“ nebezpečné.*

- ♦ *Dítě dokáže zdůvodnit, proč je nebezpečná jakákoliv hra v blízkosti silnice a z čeho plyne zvýšené nebezpečí*

BLOK 3

a) Který oheň je „dobrý“ a který „zlý“?

Obr. 8. Ukázka z výukové prezentace pro děti

*V této části naučíme děti pořekadlo „**oheň je dobrý sluha, ale zlý pán**“. Vysvětlíme jim jeho význam (např.: „Oheň slouží člověku věrně. Když se však dostane do rukou těm, kteří neví, jak se s ním správně zachází - např. dětem, umí být oheň velice zlý. Proto se stává, že někde hoří dům, škola, stoh slámy a někdy i les, kde žijí zvířátka“.). Uvedeme dětem jeden ilustrativní příklad takového „proměny“ ohně a např. metodou řízené diskuze budeme vymýšlet společně další příklady.*

Dětem v této fázi výuky pouštíme videoklip, na kterém je znázorněn požár vánočního stromku, který obrovskou rychlostí zasáhne celý pokoj.

b) Nalezené zápalky a „hra“ s nimi

Zeptáme se dětí, co by udělaly, kdyby našly na ulici zápalky nebo zapalovač. Společně bychom měli dojít přibližně k těmto pravidlům:

- ♦ Zápalky nebo zapalovač nikdy neschovávat do kapsy např. za účelem pozdějšího předání rodičům - vždy svádí k nebezpečné hře!*
- ♦ Nejlépe je zápalky ihned vyhodit do kontejneru, nebo je raději nechat ležet na ulici.*
- ♦ Zápalky nebo zapalovač pokud možno okamžitě předat některému z „důvěryhodných“ dospělých (prodavačka v obchodě, maminka s kočárkem, policista v uniformě, atd.).*
- ♦ Pokud se jedná o odložené zápalky nebo zapalovač v domácnosti, je nutné odevzdat je ihned rodičům.*
- ♦ Pokud rodiče zrovna nejsou doma, platí pravidlo č. 1. Dodatečně je pak rodiče nutno upozornit na volně ležící zápalky (např. kvůli mladším sourozencům).*

Můžeme si udělat s dětmi tuto jednoduchou scénku. „Pohodíme“ zápalky na podlahu a předvedeme dětem dobrý i špatný způsob, jak s nalezenými zápalkami naložit (viz. pravidla výše). Děti by měly samy určit, která ze scének demonstrovala správné chování. Požádáme děti o bdělost ve škole či mezi kamarády a vysvětlíme, že upozornění na někoho, kdo si hraje se zápalkami, není nic špatného.

c) Co dělat, když na mě hoří oblečení? Jaké jsou základní zásady první pomoci při jednoduchých popáleninách?

Obr. 9. Ukázka z výukové prezentace pro děti

Vysvětlíme dětem, že například při vaření, ale i při nešikovné nebo nedovolené manipulaci s otevřeným ohněm, se může stát, že na člověku začne hořet oblečení. Zeptáme se jich, jak by se v takovémto případě zachovaly.

Dětem navodíme situaci, že při opékání párků u ohniště, na nás přeskočí jiskra, která nám vznítí oblečení. Děti téměř vždy reagují naprosto správně, vědí, jakým způsobem bychom na sobě oheň uhasily. Nejprve společně vyčerpáme možnosti, kterými jsou voda, kamarád, který na nás oheň uhasí, apod. Pak si řekneme, že jednou z možností je i postup:

„Zastav se, lehni si a kutálej se!“

Některý z žáků názorně předvede ukázkou tohoto postupu.

Obr. 10. Realizace programu se žáky 2. ročníku na ZŠ

Obr. 11. Ukázka postupu uhašení hořícího oblečení na člověku

V souvislosti s touto tematikou pokládáme dětem otázku, jak by se zachovaly, kdyby se popálily nebo opařily. Děti správně odpovídají, že první bodem by mělo být ochlazení čistou, studenou vodou. Tak dlouho, než se bolest zmírní. Následně o svém popálení musí děti říct rodičům nebo jiným dospělým.

Tip: Nahrajte si svou vyučovací hodinu a na základě nahrávky se pokuste objektivně zhodnotit svůj výklad. Můžete sledovat následující kritéria.

- ♦ Dozvěděly se děti v průběhu naší hodiny vše, co jsme jim chtěli říci?
- ♦ Zdůraznili jsme dostatečně nejdůležitější části našeho výkladu?
- ♦ Diskuze u jednotlivých témat byly vždy uzavřeny jednoznačně a pozitivně?
- ♦ Nepoužívali jsme během výkladu cizí slova, odborné, či slangové výrazy?
- ♦ Nemluvili jsme nesrozumitelně ani příliš rychle?
- ♦ Byli jsme „zábavní“ a výuka měla spád, lze výuku ještě nějak oživit?

Předpokládaný výsledek výuky v bloku 3:

- ♦ Dítě umí vysvětlit pojem „otevřený oheň“
- ♦ Dítě umí definovat rozdíl mezi „špatným“ a „dobrým“ ohněm
- ♦ Dítě umí interpretovat pořekadlo: „Oheň je dobrý sluha, ale zlý pán“
- ♦ Dítě dokáže přiměřeně reprodukovat pravidla chování v případě nalezených zápalek a ví také, proč tato pravidla dodržovat
- ♦ Dítě si připomnělo nebezpečí plynoucí ze hry s ohněm a je u něho dále rozvíjen přiměřený respekt vůči ohni.
- ♦ Dítě umí reprodukovat pravidlo „zastav se, lehni si a kutálej se“ a umí jej správně prakticky předvést
- ♦ Dítě zná zásady poskytnutí první pomoci při jednoduchých popáleninách.

**4.2 Tématické členění bloků prvního cyklu pro žáky 1. stupně ZŠ,
druhá hodina¹⁹**

Druhá hodina - cca 45 min.	
BLOK 1	a) Úvod, krátké zopakování informací získaných v předchozí hodině
BLOK 2	a) Odkud hrozí nebezpečí u nás doma a na co nezapomenout při odchodu z domu? b) Jak poznám, když hoří u nás doma a co dělat, jak upozornit rodiče?
BLOK 3	a) Domácí únikový plán, způsob vyhlášení poplachu a únikové cesty na škole b) Co je varovný signál a co budu dělat, když jej uslyším? c) Krátké opakování, rozdat dárky a propagační předměty

**4.3 Tématické členění bloků prvního cyklu pro žáky 2. stupně ZŠ,
první hodina²⁰**

První hodina - cca 45 min.	
BLOK 1	a) Úvod b) Hasiči a moje nové osobní zkušenosti s nimi (upřesnění dalších činností hasičů) c) Co je to IZS a číslo 112 – jednotné evropské číslo tísňového? volání, zopakování ostatních čísel tísňového volání d) Nahlášení požáru a dopravní nehody a hlášení události

^{19 20} HORÁČEK, J. *Koncepce preventivně výchovné činnosti*. Olomouc : Hasičský záchranný sbor Olomouckého kraje, 2007.

	pomocí krátké textové zprávy (SMS)
BLOK 2	<p>a) Širší souvislosti přeměny „dobrého“ ohně v oheň „zlý“ a to především ve vztahu k nezodpovědnému jednání dětí a dospělých (zodpovědnost za mladší sourozence)</p> <p>b) Co dělat, když na mě hoří oblečení?</p> <p>c) Podrobnější a více aktivní první pomoc při popáleninách</p> <p>d) Co to jsou hasící přístroje a „ohňový trojúhelník“?</p>
BLOK 3	<p>a) Lesní požáry a požáry v přírodě, správný způsob rozdělování ohně v přírodě</p> <p>b) Diskuse s dětmi</p>

4.4 Tématické členění bloků prvního cyklu pro žáky 2. stupně ZŠ, druhá hodina²¹

Druhá hodina - cca 45 min.	
BLOK 1	Krátké zopakování informací získaných v předchozí hodině
BLOK 2	<p>a) Další informace týkající se tématu „na co nezapomenout při odchodu z domu“</p> <p>b) Jak poznám, když hoří u nás doma a co dělat a nedělat?</p> <p>c) Nejčastější místa a příčiny vzniku požáru v domácnosti, předcházení možnosti vzniku požáru</p> <p>d) Nebezpečné plyny při požáru, první pomoc při nadýchání se kouřem (jak se chránit před nadýcháním se kouře) a co je to požární hlásič?</p> <p>e) Únikové cesty veřejných budov a požární poplach v naší škole</p>

²¹ HORÁČEK, J. *Koncepce preventivně výchovné činnosti*. Olomouc : Hasičský záchranný sbor Olomouckého kraje, 2007.

BLOK 3	<ul style="list-style-type: none"> a) Co je to varovný signál a co dělat, když jej uslyším? b) Co dělat, když bude nařízena evakuace z místa bydliště? Zásady opuštění bytu a obsah evakuačního zavazadla c) Jak se budu chránit před únikem nebezpečných látek? Prostředky individuální ochrany? Rozdíly oproti utěsnění místnosti při požáru d) Další nebezpečí v přírodě i ve městě e) Diskuse s dětmi, rozdat dárky a propagační předměty
--------	--

4.5. Metodické a propagační materiály

Nezbytnou součástí práce aktivistů je tvorba a distribuce podpůrných výukových, obrázkových a propagačních materiálů, sloužících ke snadnějšímu pochopení jednotlivých probíraných témat.

Obr. 18. Ukázka metodických a propagačních materiálů pro děti

5 DOPLŇKOVÉ HRY JAKO PODPŮRNÝ PROSTŘEDEK PRO VZDĚLÁVÁNÍ DĚTÍ V SYSTÉMU POŽÁRNÍ OCHRANY A OCHRANY OBYVATELSTVA

5.1 Vlastní návrh možnosti zpřístupnění informací dětem a dospělým

Po několikaleté realizaci preventivně výchovné činnosti na základních školách a po mnoha účastech na akcích pro děti a veřejnost, se nám osvědčilo využití tzv. **projektové metody**, tedy zapojení praktických činností při předávání informací. Výuku v rámci programu „Výchova dětí v oblasti požární ochrany a ochrany obyvatelstva“ již řadu let doplňujeme znalostními hrami. Žáci si vždy daleko lépe zapamatují informace, které při hře sami objeví či vytvoří.

Největší prostor pro hry a soutěže však dáváme dětem při zmiňovaných akcích pro veřejnost. Nabídku her pro děti stále rozšiřujeme. Největší zájem je u dětí prvního stupně základních škol. Není to však pravidlem, i děti ve věku tzv. „pubertálním“ si rádi vyřeší nějaký ten úkol.

Vždy se snažíme s dětmi při řešení úloh komunikovat a doplňovat dotazy. Není účelem, aby děti správně sestavily obrázek, vyřešily tajenku, dostaly odměnu a odešly. Důležité je, aby se děti dozvěděly o čem výsledek hry pojednává a co znamená. Například „Jak se zachováš, když jsi svědkem nehody?“ nebo „Co je to varovný signál sirény?“ apod.

Osobně věřím myšlence, že přes děti se dostane k rodičům mnoho informací, které by dospělí sami z vlastního zájmu nevyhledávali. Proto jednou z priorit je, aby si děti odnesly, z našich besed a z takto zaměřených akcí, materiály, které ukáží doma rodičům, případně dalším členům rodiny. I kdyby tato myšlenka měla úspěch jen u několika dětí, určitě má smysl.

Internet je dnes jedním ze základních zdrojů informací. Existuje řada webových stránek zaměřených přímo pro děti. Na těchto portálech se objevují různé informace formou zpráv, například z hudby, sportu nebo také čísla linky důvěry. Informací s radami pro děti, jak se zachovat při mimořádných událostech, je však stálo málo. Z webových stránek pro děti by mohl být uveden viditelný, poutavý odkaz na stránky, věnující se informacím tohoto charakteru pro děti (např. portál „Záchranný kruh“). Internet však není fenoménem jen pro děti a mládež,

ale samozřejmě i pro dospělé. Proto by podobná myšlenka mohla být realizována i pro dospělé.

Jak tedy nalákat dospělé k informacím, které by jim a jejich blízkým jednou mohly být velmi užitečné?

Jedna z cest by mohla vést i přes stolní hry pro celou rodinu. Napadla mě myšlenka výroby stolní hry pro děti a rodiče, zaměřená na požární ochranu a ochranu obyvatelstva, která by byla na bázi znalostních a logických her. Inspirací by se mohla stát například hra „Česko, otázky a odpovědi“ nebo „Česko junior“. Cílem těchto her je správné zodpovězení otázek na kartičkách a díky správným odpovědím se dostat do cíle hry. Otázky jsou rozděleny do tří okruhů: lidé a společnost, příroda a geografie, kultura a různé. My bychom na podobné bázi vytvořili okruhy a otázky z naší, již zmiňované problematiky..

5.2 Ukázka doplňkových her vlastní výroby

Tato část obsahuje ukázkou několika her pro děti mé vlastní výroby, kterými doplňujeme jednak výukový program na školách, ale také různé ukázky, dny otevřených dveří, soutěže a podobné propagační akce, které představují další způsob zpřístupnění informací a vzdělávání dětí a dospělých.

Obr. 12. Ukázka hry pro děti

Označ vždy jedno slovo, které nepatří do dané skupiny. Vysvětli, proč vybrané slovo mezi ostatní nepatří.

1. DÝCHACÍ PŘÍSTROJ - KOUŘ - HADICE - OBĚD - PĚNA
2. HASIČI - POVODEŇ - MRAZNIČKA - ČLUN - EVAKUACE
3. EVAKUAČNÍ ZAVAZADLO - MÝDLO - PENÍZE - OBLEČENÍ -
MIXÉR - LÉKY - NŮŽ - CHLÉB - DEKA
4. 150 - 156 - 158 - 115 - 155 - 112
5. ZDRAVOTNÍCI - POLICISTÉ - UČITELÉ - HASIČI - VOJÁCI

SKRÝVAČKY

Najdi a zakroužkuj ve větách skrytá slova vztahující se k práci hasičů.

1. ZAVOLEJ HO, ŘÍZKY UŽ JSOU NA STOLE.
2. V AUTOŠKOLE TO DNES JANĚ MOC NEŠLO. „TO JE ZNAČKA STOP A DESÁTÝ PŘESTUPEK“, ŘEKL JÍ UČITEL.
3. POTŘEBUJEME KOUPIIT TŘI ŽÁROVKY, ANEBO RADĚJI KUP O ŽÁROVKU VÍC.
4. AŽ SKONČÍŠ S GRILOVÁNÍM, ZAHAS I TEN NEJMENŠÍ PLAMÍNEK.
5. VIDĚLI JSME, JAK SE NA SLUNCI VYHŘÍVÁ HAD I CELÁ JEHO RODINKA.
6. ŽENE HO DALEKO, VŽDYŤ OBCHOD JE ZA ROHEM.
7. VYHRÁL DALŠÍ ZÁVOD A TEĎ JSOU JEHO CÍLEM OLYMPIJSKÉ HRY.
8. NA DOVOLENÉ U MOŘE CHCEME PO PLACHETNICI VYZKOUŠET I DALŠÍ VODNÍ SPORTY.

Obr. 14. Ukázka hry pro děti

Vyškrtej všechna písmena B, D, J, K, L, S a ze zbývajících písmen ti vyjde tajenka. Vysvětli, co znamená pojem, který ti vyšel v tajence.

J	D	B	I	K	L	M	K	J
P	B	S	J	R	K	L	O	J
L	D	V	K	L	S	J	B	I
Z	B	K	J	S	O	L	V	J
B	S	A	B	K	S	D	N	Á
S	B	K	D	O	S	K	CH	L
S	L	B	D	J	R	L	S	B
A	J	L	N	K	L	D	B	A

Obr. 15. Ukázka hry pro děti

Najdi a vyznač 10 rozdílů.

Vysvětli, k čemu si připravujeme evakuační zavazadlo?

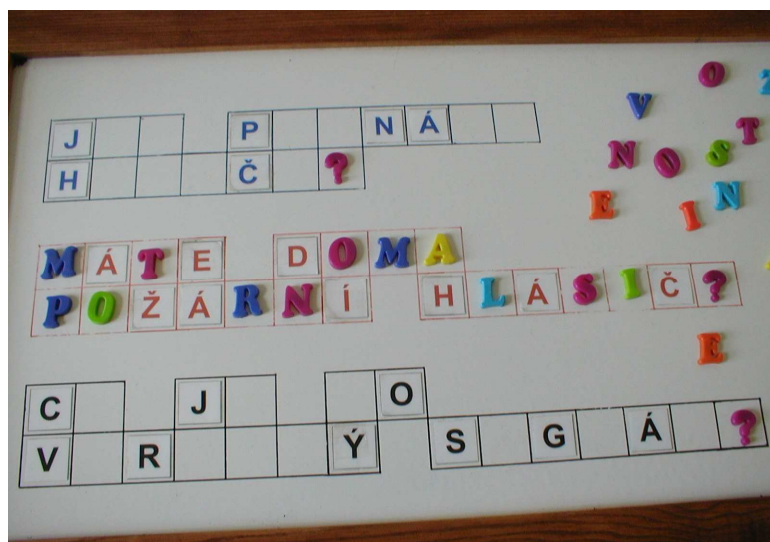
Co si ještě v případě evakuace vezmeme?

Obr. 16. Ukázka hry pro děti - magnetická tabulka

Doplň rozházená písmena do připravených políček.

Nezapomeň odpovědět na otázky..

Obr. 17. Ukázka hry pro děti - magnetická tabulka

Tvým úkolem je, připravit si evakuační zavazadlo. Umíš vybrat všechny potřebné věci, které by mělo evakuační zavazadlo obsahovat?

ZÁVĚR

Věřím, že svojí bakalářskou prací jsem splnila jeden z cílů, který jsem si stanovila. Tímto cílem bylo ukázat činnost profesionálních a dobrovolných hasičů z jiného pohledu. V televizi vidíme většinou tu nejdůležitější stránku hasičů, jejich posláním, kterým je záchrana lidských životů, majetku a životního prostředí.

Příslušníci Hasičského záchranného sboru a členové jednotek dobrovolných hasičů však hrají významnou roli také v oblasti prevence, výchovy a vzdělávání dětí a dospělých.

Svojí prací jsme chtěla poukázat na oblast, která je stále ještě pro mnoho lidí opomíjená a podceňovaná - ochrana člověka za mimořádných událostí. Přitom se stačí rozhlédnout kolem sebe. Každý den složky integrovaného záchranného systému řeší nespočet různých mimořádných událostí. Každý člověk by měl, ve vlastním zájmu, znát alespoň ty nejdůležitější informace, které by mu pomohly k záchraně života, zdraví nebo ke zmírnění následků různých mimořádných událostí.

U Hasičského záchranného sboru Olomouckého kraje pracuji již osmým rokem. Po celou tuto dobu se věnuji, mimo jiné, práci s dětmi. Tato činnost mi přináší nejen velkou radost, ale také mi dokazuje smysluplnost našeho počínání, naší práce.

Snad jsem některými poznatky či ukázkou metodického materiálu - her, které pro děti připravuji, přispěla k dalšímu posunu a vývoji v systému vzdělávání v požární ochraně a ochraně obyvatelstva.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

KASÍKOVÁ, H., VALIŠOVÁ, A. aj. *Pedagogika pro učitele*. 1. vyd. Praha : Grada Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-1734-0.

MIKULKA, B., MIKULKA, Š., PIŇOS, M. *Výchova dětí v oblasti požární ochrany a ochrany obyvatelstva*. 1. vyd. Bruntál : Citadela, 2007.

MIKULKA, B., MIKULKA, Š., PIŇOS, M. *Výchova dětí v oblasti požární ochrany*, 1.vyd. Praha : Ministerstvo vnitra-generální ředitelství Hasičského záchranného sboru ČR, 2003. ISBN 80-86640-21-3.

PIŇOS, M., TOMAN, S. *Hovořte s dětmi otevřeně*. 2. vyd. Bruntál : Citadela, 2004.

MARTÍNEK, B., LINHART, P., BALEK, V. aj. *Ochrana člověka za mimořádných událostí*. 2 vyd. Praha : Ministerstvo vnitra-generální ředitelství Hasičského záchranného sboru ČR, 2003. ISBN 80-86640-08-6.

JŮVA, V. sen. & jun. *Úvod do pedagogiky*. Brno : Paido, 1997. ISBN 80-85931-39-7.

HORÁČEK, J. *Koncepce preventivně výchovné činnosti*. Olomouc : Hasičský záchranný sbor Olomouckého kraje, 2007.

HOLOUŠOVÁ, D., KROBOTOVÁ, M. *Diplomové a závěrečné práce*. 2. vyd. Olomouc : Univerzita Palackého, 2005. ISBN 80-244-1237-3.

PRÁVNÍ PŘEDPISY

Zákon č. 133/1985 Sb., o požární ochraně, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 239/2000 Sb., o integrovaném záchranném systému a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 240/2000 Sb., o krizovém řízení a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů (krizový zákon),

Zákon č. 241/2000 Sb., o hospodářských opatření pro krizové stavy a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)

Zákon č. 238/2000 Sb., o Hasičském záchranném sboru České republiky a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů

INTERNETOVÉ ZDROJE

Výuka problematiky ochrany člověka za mimořádných událostí na školách. Praha:

HZS ČR [cit. 2010-03-10]. Přístup z:

<http://www.hzscr.cz/clanek/historie-a-soucasnost.aspx>

Historie programu. Citadela Bruntál, [cit. 2010-03-27]. Přístup z:

<http://www.hasik.cz/history.html>

Projekt programu. Citadela Bruntál, [cit. 2010-03-27]. Přístup z:

<http://www.hasik.cz/projekt.html>

VLČKOVÁ, K. *Pedagogické zásady.* [cit. 2010-04-15]. Přístup z:

http://is.muni.cz/elportal/estud/lf/ps05/mpmp071/ped_zasady.pdf

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 - Lokality s realizací programu „Výchova dětí v oblasti požární ochrany a ochrany obyvatelstva“